

Νίκος Δαββέτας, Άνδρες χωρίς άνδρες, Μυθιστόρημα, Πατάκη, Αθήνα 2020, 240 σελ.

Πατέρες και γιοι

Από τη ΜΑΡΙΑ ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ

Αναμοχλεύοντας τις ζωές των γονιών τους οι δύο φίλοι ψάχνουν στ' αλήθεια τρόπο να συγκροτήσουν τη δική τους ταυτότητα. Ταυτόχρονα, ακροβατούν μέσα στην Ιστορία, στη ρευστή ταυτότητα της χώρας. Θα μπορέσουν μέσα από αυτή τη διπλή ρευστότητα να αυτοπροσδιοριστούν; [TB]]

Ο Νίκος Δαββέτας, καταξιωμένος πεζογράφος, ποιητής και κριτικός, δίνει το έβδομο κατά σειρά πεζογραφικό του βιβλίο: *Άνδρες χωρίς άνδρες*. Είχαν προηγηθεί: *Ιστορίες της ανάσας* (2002), *Το θήραμα* (2004), *Λεγκή πεσιέτα στο ρινγκ* (2006), *Η Εβραία νύφη* (2009, βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών), *Ο ζωγράφος του Μπελογιάννη* (2013) και *Ωστικό κύμα* (2016). Ο Δαββέτας ξεκίνησε, από πολύ νωρίς, να δημοσιεύει διηγήματα στα περιοδικά της Θεσσαλονίκης *Διαγώνιος* και *Τραμ*. Το 1983 στράφηκε στην ποίηση με τη συλλογή *Οι εραστές της Όστριας* και μέχρι το 1999 είχε δώσει άλλα πέντε ποιητικά βιβλία. Με τον καινούργιο αιώνα τον κέρδισε οριστικά η πεζογραφία.

Στην προσπάθεια να κατανοήσουμε τον τίτλο: *Άνδρες χωρίς άνδρες* –που αρχικά δεν τον βρήκα ιδιαίτερα ελκυστικό, αλλά μετά την ανάγνωση του βιβλίου διαφοροποιήθηκε η θέση μου– υποθέτουμε ότι θα μπορούσε να σημαίνει: [είναι] άνδρες χωρίς [να είναι] άνδρες, δηλαδή δεν έχουν αντρικά συμπεριφορά, αυτήν που αποδίδουν στο ανδρικό φύλο τα στερεότυπα· αλλά μπορεί και να πρόκειται για άνδρες που δεν έχουν ή δεν βρίσκουν άνδρες, εδώ το μυαλό πηγαίνει στην ομοφυλοφιλία.

Ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχή. Δύο φίλοι συγγραφείς, των οποίων τα ονόματα δεν μαθαίνουμε ποτέ, ο αφηγητής και ο επιστήθιος από τα γυμνασιακά χρόνια φίλος του –που, φεύγοντας από μία άκρως προβληματική οικογένεια, ζει και εργάζεται στο Παρίσι– επικοινωνούν μεταξύ τους, διά ζώσης ή δι' αλληλογραφίας, και ψάχνουν να βρουν τα νήματα που τους δένουν με τους γονιούς τους. Όλη η αφήγηση εκτυλίσσεται με ζευγάρια: οι δύο φίλοι, ο αφηγητής και ο φίλος του, ενπώλητος συγγραφέας στο Παρίσι· ο παρακτικός πατέρας του δεύτερου,

Κωνσταντίνος Πίττας

Ο Νίκος Δαββέτας με μάσκα, μια μέρα του προηγούμενου Δεκεμβρίου, από τον Κωνσταντίνο Πίττα.

Χρήστος ή Λώρης, και ο αρνητής γιος του· ο ίδιος παρακρατικός πατέρας και ο ασφαλής αδελφός του Μιχάλης· ο αφηγητής και ο δικός του πατέρας, Χρήστος επίσης, που σκοτώθηκε σε αυτοκινητιστικό ατύχημα όταν ο γιος ήταν οκτώ ετών· ο αφηγητής και ο θεός Τάκης, αδελφός της μητέρας του· ο καθένας από τους δυο φίλους και η δική του μητέρα.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΤΡΑΥΜΑΤΟΣ

Στα πεζογραφικά του κείμενα, ιδιαίτερα ενδιαφέρει τον Δαββέτα η ιστορική μνήμη και οι επιπτώσεις της στις ατομικές ζωές. Αναφέρεται στις παθογένειες του ελληνικού δημόσιου παρελθόντος και υπηρέτει συστηματικά τη λογοτεχνία του τραύματος, όπως έχει επισημάνει η κριτική και επιβεβαιώνουν τα βιβλία του. Στο *Άνδρες χωρίς άνδρες* περνά όλη η ιστορία της μεταπολεμικής Ελλάδας από τον Εμφύλιο και τα μετεμφυλιακά χρόνια, τον ανένδοτο, τη χούντα, τη μεταπολίτευση, την ευμάρεια του ΠΑΣΟΚ έως την οικονομική κρίση του 2010. Η Ιστορία, που αποτελεί το φόντο, δίνεται παραστατικά, χωρίς πλατειασμούς ωστόσο, με

καίριες σύντομες χαρακτηριστικές αναφορές, οι οποίες ενεργοποιούν τη γνώση και τη μνήμη και συχνά έχουν αντίκρισμα στις ψυχολογικές διακυμάνσεις των ηρώων. Σαν μαγικές εικόνες περνάνε όλες οι λεπτομέρειες της ατομικής και της συλλογικής ζωής με την άμεση ή έμμεση τεχνική των πολλαπλών αφηγήσεων, στην οποία με δεινότητα επιδίδεται ο συγγραφέας. Το αληθοφανές μυθοπλαστικό σύμπαν διαγκωνίζεται με την πραγματικότητα, μέσα από τις ζωές των ηρώων, δευτεραγωνιστών της ζωής. «Όταν γράφεις, δημιουργείς μια εναλλακτική πραγματικότητα, δραπετεύεις ή κρύβεσαι μες στις ζωές των ηρώων σου», λέει ο φίλος από το Παρίσι.

Το ενδιαφέρον αρχίζει από τη στιγμή που ένας ετοιμοθάνατος πατέρας, σε αποστομωτικό μονόλογο, εκμυστηρεύεται στο γιο του ότι είναι ομοφυλόφιλος: «αισθανόταν την ανάγκη να ξεπεράσει τη ζώνη της σιωπής, να εξομολογηθεί στον μοναχογιό του τα γεγονότα που έκρυβε ακόμη και από τον ίδιο του τον εαυτό», να αποκαλύψει το προσωπείο «που με κόπο είχε σμιλέψει χρόνια». Αυτό το παιδί, ξαφνικά στην ώριμη ηλικία του, έχει να διαχειριστεί και να προσπεράσει

τρία στάδια άγνοιας: το πρώτο να αποδεχτεί ότι «ο άνθρωπος χωρίς ιδιότητες», ο πάντα απών από τη ζωή του, ήταν ο πατέρας του· το δεύτερο ότι αυτός ο πατέρας είναι ομοφυλόφιλος, όπως του εξομολογείται ο ίδιος· το τρίτο ότι στην πραγματικότητα αυτός, όπως διαπιστώνεται από τυχαία εξέταση αίματος, δεν είναι ο βιολογικός του πατέρας. Και ποιος να 'ναι άραγε;

Αναμοχλεύοντας τις ζωές των γονιών τους οι δύο φίλοι ψάχνουν στ' αλήθεια τρόπο να συγκροτήσουν τη δική τους ταυτότητα. Στους μεταξύ τους διαλόγους, διαπιστώνουν τον ιδιαίτερο ρόλο που ίσως είχε η διαρκής αλλαγή διεύθυνσης των γονιών του φίλου, τόσο ως οικογένεια, όσο και του πατέρα πριν παντρευτεί. Από το χωριό του, το Κατάκολο, σχεδόν διωγμένος λόγω του ταγματσαφιλίτη αδελφού του, βρέθηκε σ' έναν ανήλιαγο τάφο, ένα ημιπύγιο στην πλατεία Βάθης· μετά μετακόμισε στο Θησείο, στην Αποστόλου Πάυλου· ύστερα σε μια στενόχωρη σοφίτα στην πλατεία Συντάγματος («σχεδόν ολόκληρη τη δεκαετία του πενήντα»). μετά στην Κυψέλη, εκεί και έζησαν τα πρώτα χρόνια με τη γυναίκα του και το παιδί. Κατόπιν, προσπαθώντας να κρυφτούν, φιλοξενήθηκαν, για λίγες εβδομάδες, σ' ένα ρημαγμένο νεοκλασικό στην Τρούμπα. Στη συνέχεια, ο πατέρας νοίκιασε ένα ισόγειο δωάρι στον Κολωνό, με κοινόχρηστη εσωτερική αυλή, απ' όπου τους έκαναν έξωση, «όλα τα πράγματα ενός νοικοκυριού πεταμένα στο πεζοδρόμιο [...] δεκάδες αδιάκριτα βλήματα στο εσωτερικό της ζωής [μας...]». Όταν θέλω να γράψω για την έξωση, ακόμη αισθάνομαι ότι δεν μπορώ να τα πω. Δεν βρίσκω τις λέξεις. Οι λέξεις δεν φτάνουν ως τη γλώσσα, κακοφορμίζουν μέσα μου», λέει ο φίλος, και πιο κάτω, σχολιάζει ο αφηγητής: «Στην οικογενειακή ιστορία, η έξωση ήταν η δική τους Μικρασιατική Καταστροφή». Το Σεπτέμβριο του εξήντα επτά (ο φίλος είναι

πέντε ετών) ξαναγυρίζουν χαμηλά στην Κυψέλη, απ' όπου φεύγοντας στεγάστηκαν επιτέλους σε ιδιόκτητο διαμέρισμα στην πλατεία Αμερικής. Από εκεί ο φίλος έφυγε για το Παρίσι και εκεί ξαναγύρισε ο πατέρας του μετά ολιγόχρονη παραμονή, στις αρχές της νέας χιλιετίας, στον Παπάγου. Μνημονεύω αναλυτικά τις διευθύνσεις της οικογένειας του φίλου, πρώτον γιατί είναι εντυπωσιακά πολλές, δείγμα μιας μίσης και ανεργίας ζωής, και δεύτερον γιατί οι συγκεκριμένες περιοχές σηματοδοτούν χαρακτηριστικά τη σταδιακή μέσα στο χρόνο αλλοίωση στον ιστό της πόλης. Τόσο η πλατεία Βάθης, όσο και η Κυψέλη ή ο Κολωνός, αλλά και το λιμάνι με την Τρούμπα στον Πειραιά, έχουν συχνά αλλάζει τον αστικό χαρακτήρα τους.

Οι μετακινήσεις προκαλούσαν πανικό στον φίλο, «σκέφτομαι πως οι μετακινήσεις αυτές αντανάκλασαν το μέσο του. Ήταν η απελπισμένη προσπάθεια να μπει μια τάξη, όχι στο σπίτι, μα στο μυαλό, στην ψυχή του», λέει για τον πατέρα του: μήπως να βρει μία εστία, έναν χώρο να κουρνιαστεί, αναρωτιόμαστε. Το 2011 ο πατέρας μετακομίζει και πάλι στην κατάφορτη από μετανάστες Κυψέλη και γίνεται «επίτιμο μέλος της ελληνικής μειονότητας της Κυψέλης».

Το βιβλίο χωρίζεται σε δύο

μήρη, με 24 κεφάλαια το πρώτο, όπου εξιστορούνται, με αναδρομές στο παρελθόν, τα τεκταινόμενα στο νοσοκομείο με τον πατέρα ετοιμοθάνατο, και 15 το δεύτερο, με όσα συμβαίνουν από την κηδεία και μετά. Αδειάζοντας το πατρικό του ο φίλος πέφτει έκπληκτος σε διάφορα φυλαγμένα χαρτιά, στοιχεία άγνωστα από τον υπηρεσιακό φάκελο του πατέρα του, προδοτικές ιατρικές εξετάσεις (ψυχιατρική γνωμάτευση για «διαλείπουσα εκρηκτική διαταραχή»), ασπρόμαυρες και έγχρωμες φωτογραφίες, με πρόσωπα όχι πάντα γνωστά.

Η γραφή του Δαββέτα είναι συχνά ελλειπτική και υπαινικτική, δίνοντας περιθώριο σε πολλαπλές αναγνώσεις. Παρ' όλα αυτά είναι ιδιαίτερα ζωντανές οι ρεαλιστικές του περιγραφές, όπως εκείνη στο νοσοκομείο με «τους ηττημένους όλων των ηλικιών» ή η άλλη στον Πειραιά με την εικόνα από τα στενά μπαλκόνια του ρημαγμένου νεοκλασικού:

Αν στεκόσουν σε ένα από αυτά και έσκυβες προς τη μεριά της θάλασσας, μπορούσες να διακρίνεις ένα μικρό τμήμα της προβλήτας του λιμανιού, αχθοφόρους να πηγαίνονταν βιαστικοί με τα καρποτάκια τους φορτωμένα, ολόκληρες

πρόνμες που λικνίζονταν στο κύμα, χοντρά σχοινιά που τεντώνονταν στους κάβους, στάζοντας αρμύρα.

Στο βάθος, ένα ψιλόλιγνο φουγάρο κάπνιζε ασταμάτητα σκορπίζοντας εκατομμύρια κόκκους τέφρας σε απόσταση εκατοντάδων μέτρων. Αριστερά και δεξιά από το μεγάλο φουγάρο, άλλα μικρότερα, σαν νεογέννητα παιδιά του ορθώνονταν πάνω από τις επίπεδες στέγες με τα απλωμένα ασπρόρουχα, τα οποία όταν στέγνωσαν είχαν αλλάξει πια χρώμα. Καθένα διεκδικούσε μερίδιο του ίδιου γκρίζου ουρανού. (σ. 56-57)

Δεν αποφεύγει επίσης ο συγγραφέας τις τολμηρές αναπαραστάσεις σεξουαλικών σκηνών και την προβολή απαγορευμένων σκέψεων και πράξεων του αποκλίνοντος πατέρα, όπως εκείνη που μιλά για τη στιγμή σύλληψης του γιου του, ή η άλλη με τον φαντάρο στο τρένο για την Κηφισιά ή εκείνη με τη δολοφονία του νεαρού Σταύρου στο «Στενό του έρωτα», ανάμεσα στους Στύλους του Ολυμπίου Διός και τον Όμιλο Αντισφαίρισης.

Στα θετικά του βιβλίου προσγράφονται οι αρκετές αυτοαναφορικές πληροφορίες από το εργαστήρι του συγγραφέα αλλά και το εύστοχο διακειμενικό παιχνίδι, τότε με τον

Κάφκα, τότε με τον Ροθ, τότε με τον Μουζιλ ή τον Ντοστογιέφσκι.

ΕΝΑ ΠΑΤΡΙΚΟ ΠΡΟΤΥΠΟ

Θέμα του βιβλίου λοιπόν οι σχέσεις ανάμεσα σε πατεράδες και γιους. Το σύνδρομο του Κρόνου αλλά και η προσπάθεια ανεξαρτητοποίησης και αυτοκαθορισμού. Ξαναγυρίζοντας στον τίτλο *Άνδρες χωρίς άνδρες* θα λέγαμε ότι πρόκειται για άνδρες που αναζητούν ένα πατρικό πρότυπο στη ζωή τους, αναγκαίο για την ενηλικίωση. Αυτήν την παρουσία στερήθηκαν και οι δυο φίλοι. Από τον έναν απουσιάζει ο πατέρας ως φυσική οντότητα (έχει σκοτωθεί νωρίς) και από τον άλλον ως στερεοτυπικό ανδρικό πρότυπο.

Συγκεκριαίνοντας θα κατέλιγα ότι η σχέση και η ζωή των δύο φίλων είναι κοινή και παράλληλη, σαν να βλέπουν μέσα σε καθρέφτες να αναπαράγεται το είδωλο ο ένας του άλλου. Ο καθένας φοβάται ότι βλέπει στον άλλον τον εαυτό του: αυτή η αλλαγή ρόλων φαίνεται καθαρά στα διηγήματα που έχουν δημοσιεύσει και οι δύο σε γνωστά περιοδικά.

Η σύγχυση προσώπων και προσωπείων είναι πιστεύω ηβελήμη από τον Δαββέτα για να φανεί το πόσο ρευστά είναι όλα στη ζωή και πόσο, ότι εκτοξεύουμε κατά του άλλου είναι πολύ εύκολο να μας επιστραφεί. ■

Η δόμηση και η αποδόμηση της αφήγησης

Από τον ΛΑΚΗ ΔΟΛΓΕΡΑ

Δύο ζευγάρια ηρώων και συγχρόνως αφηγητών (γιοι - πατέρες) χρησιμοποιεί ο Νίκος Δαββέτας στο νέο του μυθιστόρημα *Άνδρες χωρίς άνδρες*. Πρωτεύοντες αφηγητές οι γιοι - φίλοι (ανήκουν στη γενιά της μεταπολίτευσης), και δευτερεύοντες οι πατεράδες (της μεταπολεμικής γενιάς).

Ο αναγνώστης δυσκολεύεται να καταλάβει ποιος από τους τέσσερις αφηγείται κάθε φορά. Ποιος γιος για ποιον πατέρα –ένας γιος μπορεί ν' αναφέρεται σ' αυτά που του είπε ο άλλος για τον δικό του πατέρα– ή αν ο ίδιος ο πατέρας αφηγείται στον γιο. Εκτός από πρόσωπο, συνεχείς επιστροφές και αλλαγές χώρου και χρόνου διατρέχουν την αφήγηση. Δεν υπάρχει αρχή, μέση και τέλος. Το μυθιστόρημα δομείται και συγχρόνως αποδομείται. Δεν κατασκευάζεται μια συνεκτική ιστορία ή ένας αφηγηματικός κόσμος. Ο συγγραφέας αφήνει ελεύθερο τον αναγνώστη να δομήσει το δικό του αφήγημα, απλά του παρέχει τα σχετικά υλικά.

Το βιβλίο μοιάζει με τις ακαθόριστες εικόνες που δείχνουν οι ψυχολόγοι στους πελάτες τους και τους ρωτούν τι σκέφτονται Αλλιώς, μ' ένα παλιόμυθο που αφαιρούνται ακανόνιστα τμήματα επιφανειακής γραφής, όπου αναδύεται μια άλλη, οι δυο γραφές αναμειγνύονται και προσπαθείς να καταλάβεις τι ανήκει πού, τι είναι τι. Με συνέπεια οι δύο στρώσεις να γίνονται ένα.

Προσωπικά μου έμειναν οι κόσμοι των δύο γενεών ως διαφορές αλλά επικρατούμενες στρώσεις. Η βαθύτερη, η εξαιρετικά ταλαιπωρημένη μεταπολεμική γενιά, με δύο εκπροσώπους να εκφράζουν το διχασμό της. Τον κνηνημένο αριστερό που έχει αναπτύξει το φοβικό ένστικτο λαγού για να αποφεύγει τις κακοτοπίες και να επιβιώσει και που κερδίζει τη ζωή του στον ιδιωτικό τομέα με πολλή εργασία. Παραδόξως, αυτός ακολουθεί περισσότερο την πολιτική ορθότητα και τα ειωθότα. Ένας χαρακτήρας μονότονος.

Ο άλλος έχει δουλειά περιττή και δευτεράντζα στο Δημόσιο. Άνθρωπος των ημιμόμμων χώρων και δράσεων, τρῳφίμος των διαδρόμων και των

«αναγκών» των εξουσιαστικών μηχανισμών. Λουφάει κι αυτός ιδιότυπος. Υπάρχει όμως ένας καθοριστικός τομέας, στον οποίο είναι πιο απαιτητικός κι αναρχίζων. Αφορά την ικανοποίηση των έγκνομων, εκείνη την εποχή, σεξουαλικών του παθών. Κυριαρχεί μεταξύ των τεσσάρων κεντρικών χαρακτήρων του μυθιστορηματος, είναι έντονος και ξεχωριστός. Προσωπικά, μου θύμισε τύπους του υποκόσμου της πλατείας Δικαστηρίων στη Θεσσαλονίκη του 1960.

Οι δύο γιοι εκφράζουν τον ίδιο κόσμο, εκείνον της ευκολίας, της άνεσης και της καλοπέρασης της μεταπολίτευσης. Και οι δύο είναι αμφίθυμοι απέναντί του. Τον εκμεταλλεύονται αλλά είναι κι απόμακροι- εντός αλλά και μόνοι- αλαζόνες και υποχωρητικοί- ανταγωνιστές έτοιμοι για διεκδίκηση και ρήξη και τελικά ασήμαντοι και άχρωμοι.

Αυτά, εν συντομία, είναι που εγώ κόμισα από το βιβλίο του Δαββέτα. Νομίζω ότι για κάθε αναγνώστη αυτά θα είναι πολύ διαφορετικά κι αυτό είναι το θετικό του βιβλίου. ■